

DOI: <https://doi.org/10.12775/BFEGZ.2022.016>

Lidia Smentek, *Spadająca co sekundę kropla wody odświeża pamięć: Batalion Śmierci za Wolność*, Polskie Wydawnictwo Reklamowe, Toruń 2021, ss. 67

W styczniu 2020 r. przypadła 80. rocznica wywiezienia przez Niemców więźniów toruńskiego Fortu VII do obozów koncentracyjnych. Był to drugi, obok zbrodni w Barbarce z przełomu października i listopada 1939 r., akt mordu na ludności Torunia podczas zbrodni pomorskiej. Jednym z upamiętnień zamordowanych przez Niemców na początku wojny jest instalacja artystyczna Zbigniewa Mikielewicza w Parku Pamięci Ofiar Zbrodni Pomorskiej. W wyniku rozmowy z artystą Lidia Smentek podjęła się zadania opracowania niewielkiej pracy poświęconej Batalionowi Śmierci za Wolność – młodzieżowej organizacji konspiracyjnej działającej na przełomie 1939 i 1940 r. w Toruniu.

Lidia Smentek znana jest z wydanej w 2016 r. pracy pt. *Zygmunt Moczyński. Podróż do źródeł*. Praca ta, przybliżająca życie toruńskiego kompozytora i społecznika, a także lidera „Batalionu Śmierci za Wolność”, spotkała się z bardzo pozytywnym oddźwiękiem. Kilka lat później podjęła się napisania nowej pracy, poświęconej już wspomnianemu Batalionowi. Warto dodać, że autorka podobnie jak wielu członków Batalionu jest absolwentką Liceum im. Mikołaja Kopernika. Historia uczniów tej

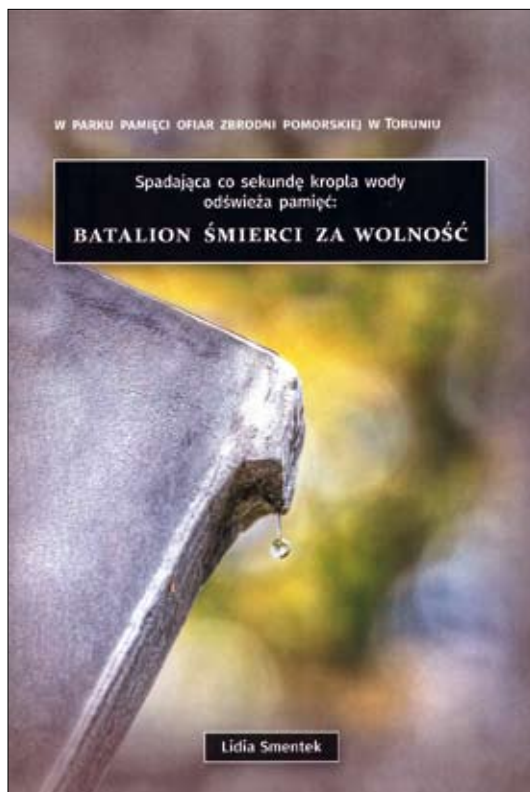
szkoły stanowiła pewnego rodzaju zobowiązanie dla Smentek, by oddać im cześć.

Ta stosunkowo niewielka praca (licząca w sumie 67 stron) ma charakter popularyzatorski. Główna treść książki dzieli się na cztery rozdziały pod tytułami: *Wstęp*, *Ojczyzna – Nauka – Cnota*, *Zdrada – Fort VIII – Palmiry*, *Trzy nieme krzyże*. Przed wstępem znajduje się dedykacja, upamiętniająca uczniów i uczennice Gimnazjum Męskiego im. Mikołaja Kopernika i Gimnazjum Żeńskiego im. Królowej Jadwigi, walczących z Niemcami w szeregach Batalionu Śmierci za Wolność, oraz zaproszenie marszałka województwa kujawsko-pomorskiego Piotra Całbeckiego do zwiedzania Parku Pamięci Ofiar Zbrodni Pomorskiej. Opracowanie Smentek zamyka przedruk artykułu z „Gazety Toruńskiej” z 18 IX 1958 r. poświęcony Zygmuntowi Moczyńskiemu, zbiór fotografii przedstawiających Zygmunta Moczyńskiego i uczniów Gimnazjum Męskiego oraz wywiad ze Zbigniewem Mikieliewiczem.

Wstęp jest nie tylko wprowadzeniem wyjaśniającym motywy powstania książki, lecz także streszczeniem książki, gdyż zawiera w dziewiciu punktach najważniejsze informacje poświęcone Batalionowi.

Następna część książki, *Ojczyzna – Nauka – Cnota*, przedstawia historię samego Batalionu: motywy jego powstania, powiązania z innymi organizacjami konspiracyjnymi działającymi w mieście (Grunwald, Komenda Obrońców Polski), strukturę organizacji.

Rozbicie organizacji i zbrodnie niemieckie dokonane na członkach Batalionu zaprezentowano w kolejnym rozdziale, pt. *Zdrada – Fort VIII – Palmiry*. Dużo uwagi w książce poświęcono przesłuchaniom odbywającym się w Forcie VIII. Obok relacji więźniów, Smentek wykorzystała informacje pochodzące z bloga potoruniu.blogspot.com Michała Kadlca. Czwarty rozdział, *Trzy nieme krzyże*, to historia instalacji artystycznej Alojzego Liegmanna (więźnia

Fortu VIII), upamiętniająca los Polaków maltretowanych przez Niemców w tym mieście.

Choć książka jest niewielka, Lidii Smentek udało się przedstawić nowe ustalenia oraz potwierdzić dotychczasowe przypuszczenia, pozwalające na dokładniejsze odtworzenie historii Batalionu. Na stronie 26. autorka podaje w wątpliwość powszechnie znaną tezę, że Batalion był organizacją lokalną, niemającą kontaktów z centralą w Warszawie. Powołuje się tutaj na relacje Waltera Hoppego i Alfona Zaborowskiego przyznających, że utrzymywali kontakt z centralą ruchu oporu w Warszawie. Smentek rozprawia się również z powszechnym przekonaniem, że Moczyński zginął zakatowany w Forcie VIII. Autorka szczegółowo odtwarza ostatnie tygodnie życia Moczyńskiego, który po przesłuchaniach w Forcie został przetransportowany do Bydgoszczy, a stamtąd na Pawiak. Zginął w Palmirach pod Warszawą 17 IX 1940 r.

Wartym odnotowania jest ostatni fragment książki, zatytułowany *Przewodnik po Parku Pamięci*. Jest to rozmowa ze Zbigniewem Mikieliewiczem, autorem instalacji zadedykowanej Ofiarom Zbrodni Pomorskiej. W wywiadzie artysta tłumaczy intencję powstania instalacji, wyjaśnia, dlaczego zastosował takie, a nie inne rozwiązania podczas pracy.

Opracowanie Smentek ma charakter popularyzatorski. Niemniej jednak autorka zdecydowała się na podawanie źródeł w formie przypisów harwardzkich (patrz np. s. 21, 40, 51).

Większość informacji w książce pochodzi z wcześniejszych opracowań oraz bezpośrednich relacji świadków wydarzeń, głównie znajdujących się w zbiorach Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej. Innym źródłem informacji jest wspomniany wcześniej blog potoruniu.blogspot.com Michała P. Kadlca, gdzie w notce poświęconej Fortowi VIII autor podjął się zadania odtworzenia historii Fortu w 1940 r. Należy docenić, że Lidia Smentek zdecydowała się wzbogacić pracę o informacje zebrane przez Kadlca.

Książka pomimo skromnej objętości stanowi kompendium wiedzy o Batalionie. Zdecydowanie warto ją polecić osobom, które są zainteresowane historią Torunia podczas drugiej wojny światowej.

Piotr Mucha